

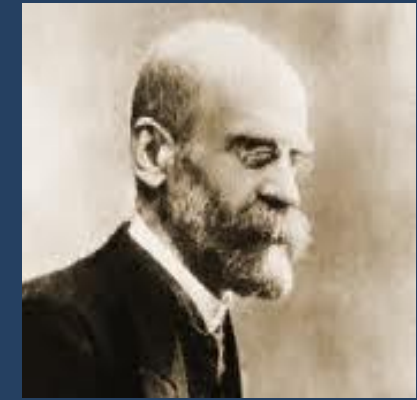
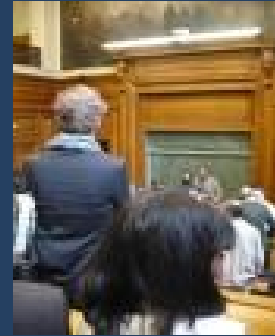
La tradició sociològica: les aportacions dels clàssics

2n curs

Grau de Sociologia

Prof. **Ernest Garcia**

Universitat de València, 2015

7. Émile Durkheim

La sistematització dels postulats positivistes i el funcionalisme sociològic

Durkheim. Biografia (1): vida acadèmica i vida privada

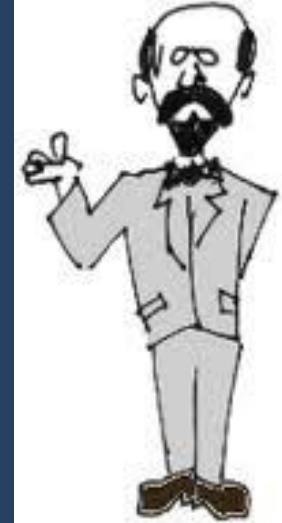
(Épinal, 1858-París, 1917). De família jueva, son pare fou rabí. D'adolescent s'interessà pel catolicisme, però aviat adoptà la posició d'estudiar la religió des del punt de vista d'un agnòstic, sense rebutjar per això l'herència familiar a la qual sempre es va mantenir proper. Fou un estudiant brillant durant el batxillerat, i va obtenir l'accés al Lycée Louis-le-Grand de París. Tanmateix, ell aspirava a entrar en l'École Normale Supérieure, cosa que no aconseguí fins al tercer intent, als 21 anys, el 1879, després d'esforçar-se molt estudiant i de patir una depressió causada per una malaltia de son pare i per la vida de pensió a París.

Durant el pas per la Normale llegeix Comte, Spencer i Renouvier, de qui pren la idea d'una ciència positiva de la moral. Va tenir relació amb un grup intel·lectual brillant, entre uns altres el dirigent socialista Jean Jaurès i els filòsofs Henri Bergson i Maurice Blondel. El grup es va implicar en la causa republicana. Durkheim va tenir una gran admiració per Gambetta, un dels fundadors de la III República, i per Jules Ferry, promotor de la reforma educativa que va introduir una educació primària obligatòria, gratuïta i laica.

El 1882 va guanyar les oposicions a professor de filosofia de secundària i va començar la seua dedicació docent. El curs 85-86 va estar a Alemanya, en contacte sobretot amb el treball en psicologia social de Wundt. El 1887, per influència d'Espinas, el professor que deixava el càrrec, i de Louis Liard, un fervorós republicà que era aleshores Director d'Ensenyament Superior a França, va ser designat com a Encarregat de Curs de Pedagogia i de Ciències Socials a la Universitat de Bordeus. El perfil de «ciències socials» fou introduït a propòsit per a Durkheim, i així és com la sociologia entrà a la universitat francesa. El mateix any es va casar amb Louise Dreyfus, amb qui tingué un fill i una filla. El 1896 va ser nomenat catedràtic a Bordeus i dos anys després va fundar *L'année sociologique*.

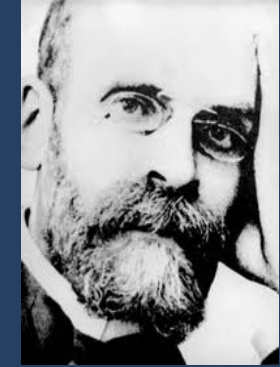
El 1902 va ser nomenat suplent de la càtedra de Pedagogia de La Sorbona. Titular el 1906. El 1913 s'autoritza el canvi de nom de la càtedra, que passà a ser de Sociologia. Sempre va ensenyar sociologia i educació.

Va morir el 1917, molt afectat per la mort del seu fill André en la guerra (la I Guerra Mundial), el 1915, i pels atacs de l'extrema dreta que l'acusaven d'ensenyar una «disciplina estrangera».

Durkheim. Biografia (2): activitat social i política

Durkheim va ser fonamentalment un acadèmic. Molt discret en les seues intervencions polítiques. Sí que va ser un *dreyfusard* de primera hora [*dreyfusard* és el terme que designa els qui van creure des del primer moment en la innocència de Dreyfus], membre fundador de la *Ligue pour la Défense des Droits de l'Homme*, però malgrat això va negar-se a influir la posició dels seus estudiants sobre el cas que va dividir profundament la societat francesa.

Amic de Jean Jaurès des del seu pas per l'École Normale Supérieure, va defensar de vegades tesis socialistes-reformistes [el seu curs a Bordeus sobre el tema va caracteritzar el socialisme com a intervenció de l'Estat en l'economia]. Alguns elements del seu pensament estan propers al radicalisme o «solidarisme» de Léon Bourgeois [el solidarisme se situava entre el liberalisme individualista i el socialisme col·lectivista, en favor d'una república de la mà oberta i no del puny tancat i de la mutualitat contra la mera caritat].

Amb la III República, proclamada el 1875, la instrucció escolar s'havia convertit en un ideal col·lectiu. L'objectiu va ser una escola primària laica, obligatòria i gratuïta. Entre el 1879 i el 1889, el ministre Jules Ferry va promoure lleis en aquest sentit, amb l'escolarització fins als 13 anys. La secularització havia de promoure un esperit nacional sobre fonaments positius. Durkheim va participar activament en els debats (de fet, la plaça que ocupà a París fou la que havia deixat Buisson, estret col·laborador de Ferry, per dedicar-se plenament a l'administració educativa).

Durant la I Guerra Mundial, Durkheim va implicar-se en la mobilització intel·lectual contra Alemanya i la cultura alemanya, i va escriure alguns pamflets en aquest sentit.

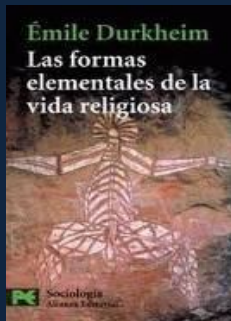
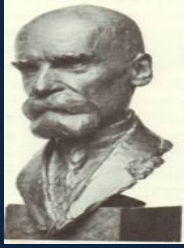
Jaurès

“La educación es la acción ejercida por las generaciones adultas sobre las que todavía no están maduras para la vida social; tiene por objeto suscitar y desarrollar en el niño ciertos estados físicos, intelectuales y morales, que exigen de él tanto la sociedad política en su conjunto, como el medio específico al que está particularmente destinado.”

Émile Durkheim (1858-1917)
Educación y sociología, p. 20.

Durkheim. Biografia (3): l'obra escrita

1892 – *La contribution de Montesquieu à la constitution de la science sociale*

1893 – *De la division du travail social* [La divisió del treball social]

1895 – *Les règles de la méthode sociologique* [Les regles del mètode sociològic]

1897 – *Le suicide* [El suïcidi]

1897 – «La prohibition de l'inceste et ses origines». *L'Année Sociologique*, vol. 1, 1897, p. 1-70.

1902/1903 – *L'éducation morale*, curs impartit a la Sorbona

1912 – *Les formes élémentaires de la vie religieuse* [Les formes elementals de la vida religiosa]

1915 – *L'Allemagne au-dessus de tout*, La mentalité allemande et la guerre

Publicacions pòstumes

1918 – *Le «Contrat social» de Rousseau*

1922 – *Éducation et sociologie*

1924 – *Sociologie et philosophie*, pròleg de C. Bouglé

1928 – *Le Socialisme. Sa définition - Ses débuts - La doctrine saint-simonienne*

1938 – *L'Évolution pédagogique en France*

La divisió del treball social (1893)

Tesi doctoral de Durkheim, que es planteja una pregunta clàssica de la filosofia social i política: com és possible l'ordre social? I que respon a partir d'una anàlisi del lligam social, d'allò que ens manté units en la societat. La paraula per fer esment d'aquest lligam és **solidaritat**. L'anàlisi tracta d'explicar que els processos d'individualització i de socialització siguen dues cares de la mateixa moneda.

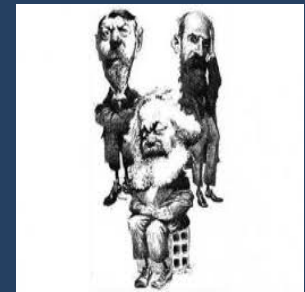
Hi ha dues formes bàsiques de lligam social: la **solidaritat mecànica** i la **solidaritat orgànica**.

En les societats dominades per la solidaritat mecànica –diu Durkheim– la cohesió social depèn de la conformitat col·lectiva. Tothom actua de la mateixa manera i sent i pensa de la mateixa manera. Són societats segmentàries, homogènies, amb molt poca diferenciació interna i divisió de tasques. L'harmonia depèn de la uniformitat. El dret penal és l'important, perquè actua contra la desviació, perquè la consciència compartida (*conscience commune*) s'ha de mantenir punitivament.

En les societats de solidaritat orgànica la cohesió depèn de la diferenciació interna. La multiplicació de tasques i activitats especialitzades augmenta la interdependència perquè cadascuna necessita les altres (és complementària de les altres). Així, la individualització que resulta de la divisió del treball no és un obstacle per a la cohesió social, sinó que més aviat n'és una condició. Les relacions més importants són contractuals (dret civil i mercantil).

En els dos casos, el dret és l'expressió més visible d'una comunitat moral. Evident en la pressió comunitària en les societats segmentàries. Però existent també en «els elements no contractuals de qualsevol contracte», en les creences, normes i valors implícits compartits que contribueixen a donar-li validesa.

Solidaritat mecànica i solidaritat orgànica són **dues dimensions existents en totes les societats**, sols que amb graus diferents. En les societats modernes hom pot trobar formes de solidaritat mecànica lligades a les ètnies, nacions, religions, ideologies o partits polítics.

La divisió del treball social (2)

El pas **del predomini de la solidaritat mecànica al predomini de la solidaritat orgànica** és la hipòtesi durkheimiana sobre el **canvi social**.

La primera caracteritza les societats primitives o antigues. La segona, les civilitzacions més complexes i les societats modernes. El predomini creixent de la solidaritat orgànica és el «sentit de la història». El motor del canvi és la **densitat moral**, que resulta del creixement demogràfic.

El volum demogràfic fomenta la diferenciació interna i la complexitat moral. I la complexitat força l'aparició de les idees abstractes i generals (que fan referència a diversos casos particulars –«humans» en lloc de «romans», per exemple).

Així doncs, escriu Giner, la densitat moral, la conceptual i la lingüística són subproductes en darrera instància de la poblacional... La dinàmica en aquest sentit es veu espentada pels avantatges de la divisió del treball: «la divisió del treball és el resultat de la lluita per la vida», afirma Durkheim.

La dinàmica de diversificació creixent no està lliure de friccions. Escriu Giner:

«La celeridad de la expansión de las sociedades industriales no permite una visión risueña de la gran transformación. La división del trabajo en estas sociedades modernas es todo menos libre y pacífica, puesto que surge una "división coactiva del trabajo" que subyuga al trabajador y le explota. La solidaridad orgánica se convierte entonces en una fría complementariedad entre faenas diversas y mutuamente necesarias, una "solidaridad" nada solidaria».

Les regles del mètode sociològic (1895)

Per ser científica, manté Durkheim en aquest text metodològic, la sociologia ha de tenir un objecte d'estudi clar i ben delimitat: el **fet social**. «Fet social és tota manera de fer, fixa o no, susceptible d'exercir sobre l'individu una coacció exterior.»

Els fets socials són **coses**. Una cosa és un objecte que no pot ser conegut per introspecció, sinó per via d'observacions i experimentacions. Les coses són fenòmens «exteriors als individus».

Els fets socials tenen un caràcter **coactiu**. S'imposen a la consciència i a la voluntat, amb una consistència comparable a la dels objectes materials. El fet de pertànyer a una família, de ser ciutadà o ciutadana d'un país, de rebre un salari, té una capacitat de coerció perceptible amb tota la seua força si s'intenta eixir-se'n.

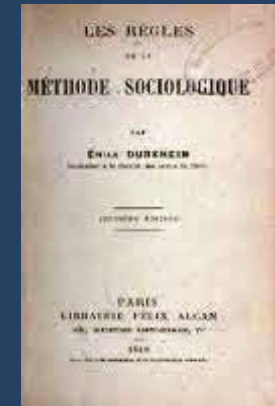
Els fets socials tenen una naturalesa **moral**. Són jutjats, aprovats, rebutjats, condemnats, aplaudits... L'ur capacitat coactiva es recolza en aquesta dimensió moral.

El principi fonamental de la sociologia, per tant, és «la realitat objectiva dels fets socials».

Els fets socials, manté Durkheim, ha de ser explicats per uns altres fets socials: «La causa determinant d'un fet social ha de buscar-se entre els fets socials anteriors i no entre els estats de la consciència individual».

La **funció** és l'efecte, les repercussions, que un fet social té sobre un altre o uns altres fets socials. [Un confús intent d'encaixar l'explicació funcional dins d'un marc mecanicista.]

Fins i tot quan no és possible determinar una relació causa-efecte, cal també mantenir-se en el terreny dels fets. Examinant, per exemple, les concomitàncies (correlacions). Variacions concomitants, comparacions, són procediments i recursos característics de la recerca sociològica.

Les regles del mètode sociològic (2)

«...tret característic del nostre mètode és el de ser **exclusivament sociològic**. Ha semblat sovint que aquests fenòmens, a causa de la seua gran complexitat, o bé eren refractaris a la ciència, o bé no podien entrar-hi més que reduïts a llurs condicions elementals, siguem físiques, siguem orgàniques, és a dir, despulats de llur naturalesa pròpia. Ens hem decidit, per contra, a establir que se'ls podia tractar científicament sense traure'ls res de llurs caràcters específics. Fins i tot ens hem negat a identificar aquesta immaterialitat *sui generis* que els caracteritza amb la ja prou complexa dels fenòmens psicològics; amb més raó encara ens hem prohibit subsumir-la, com fa l'escola italiana, en les propietats generals de la matèria organitzada. Hem fet veure que **un fet social només pot explicar-se per un altre fet social** i hem mostrat alhora com resulta possible aquest tipus d'explicació, assenyalant el medi social intern com a motor principal de l'evolució col·lectiva.»

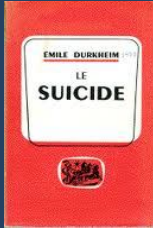
[El positivisme de Durkheim és peculiar. No és reduccionista (el social té una entitat pròpia). No és individualista (l'antipsicologisme és molt clar). És moralista... Molt més proper al de Comte que no als de Mach o Spencer.]

«El **primer origen** de qualsevol procés social mínimament important s'ha de buscar en la constitució del **medi social intern** (...). En efecte, els elements que formen aquest medi són de dues classes: **coses i persones**. Entre les coses cal incloure, a més dels objectes materials incorporats a la societat, els productes de l'activitat social precedent, el dret constituït, els costums establerts, els monuments literaris, artístics, etc. Tanmateix, és clar que no és ni dels uns ni dels altres que pot venir l'impuls que determina les transformacions socials, perquè no posseeixen cap potència motriu. Caldrà tenir-ne compte en les explicacions que es donen, sens dubte. És cert que tenen certa influència en l'evolució social, la qual varia en velocitat i en direcció segons siguem ells; però no tenen res del que cal per posar-la en marxa, l'evolució. Són la matèria a la qual s'apliquen les forces vivents de la societat, però per ells mateixos no produeixen cap força vivent. En conseqüència queda, com a factor actiu, el medi pròpiament humà.»

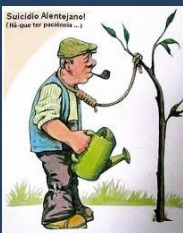
Hi ha dues propietats del «medi pròpiament humà» susceptibles d'influir en el curs dels fenòmens socials: el «volum de la societat» (el nombre d'unitats socials) i la «densitat dinàmica» (el grau d'unió moral entre aquestes unitats).

El suïcidi (1897)

Egoistic Suicide	Anomic Suicide
Fatalistic Suicide	Altruistic Suicide

El suïcidi és en apariència un acte totalment privat, radicalment individual. Per això, la seua explicació per causes socials va resultar especialment significativa.

L'anàlisi de Durkheim va produir una tipologia de situacions socials generadores de suïcidis, a partir de formes diferents de cohesió i d'integració emocional del grup. En cert sentit, va mantenir que no hi ha una única forma de suïcidi sinó diverses.

La incidència del **suïcidi egoista**, eixida a un conflicte o tragèdia personal, varia de manera inversament proporcional al grau d'integració dels grups als quals pertany l'individu (directament proporcional al grau d'individualisme). És menys freqüent entre jueus que entre catòlics, i menys freqüent entre catòlics que entre protestants (les comunitats protestants tenen menys integració social pel fet que són més individualistes i competitives). El suïcidi egoista és més improbable en qui té fills al seu càrrec que en qui no els té. Etc.

El **suïcidi altruista** obeeix a una lògica contrària: augmenta amb el grau d'integració del grup de pertinença. Es dona en societats tribals o en medis molt militants. Casos: soldats que se sacrifiquen pels seus companys, situacions de "mort per la causa"... És més freqüent en societats en què el suïcidi egoista és més infreqüent.

El **suïcidi anòmic** es relaciona amb l'afebliment dels lligams socials quan les normes que cal seguir no són clares, estan en crisi o són contradictòries. És característica la seua variació segons les fluctuacions econòmiques.

El **suïcidi fatalista** és el que està prescrit per les normes del grup (sacrifici propiciatori, sacrifici de les vídues en l'hinduisme...). No és triat voluntàriament com l'altruista, sinó imposat, obligat. És totalment contrari a l'anòmic: la causa no és l'absència de normes sinó l'existència d'una norma obligatòria.

Durkheim considerava que aquesta tipologia li permetia establir hipòtesis i fer prediccions sobre la incidència del suïcidi en diferents societats (i, de fet, va interpretar la menor taxa de suïcidi en la majoritàriament catòlica Baviera que en la majoritàriament protestant Prússia com a confirmació empírica de la seua teoria).

Les formes elementals de la vida religiosa (1912)

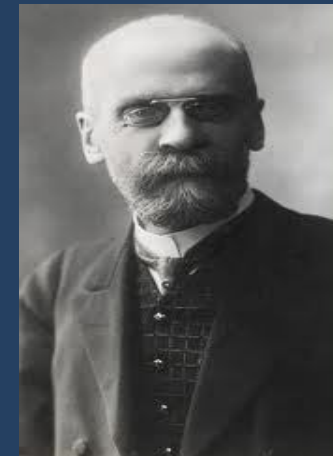
Basant-se en estudis antropològics fets a Austràlia, Durkheim veu en la religió un fenomen social fonamental del qual deriven tots els altres. Proposa una definició de la religió que vol objectiva, al marge dels continguts dels dogmes o les creences, i vàlida per a totes les manifestacions del fenomen religiós, des de les més simples i primitives fins a les més complexes: «**És el sistema solidari de creences i de pràctiques (ritus) relatives a les coses sagrades, ço és, separades, prohibides**».

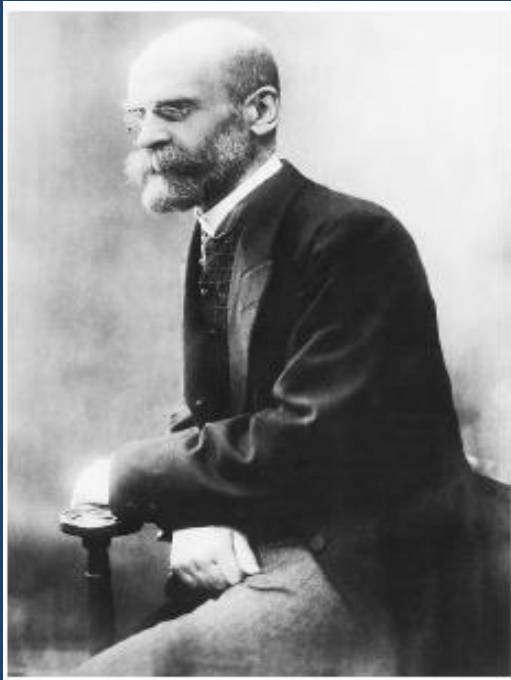
La dialèctica d'allò sagrat i allò profà constitueix el nucli del fet social (en la religió, la societat s'adora a si mateixa) i respon a la interconnexió individu-societat. Produeix els principis de classificació de l'univers, les categories de temps, espai, força, etc., i està així en l'origen de la lògica, del raonament abstracte universalista i de la ciència.

Les pràctiques i els rituals religiosos generen representacions col·lectives que produeixen resultats com ara ordre, identitat, cohesió, altruisme, esperit de sacrifici i bons comportaments.

A més de les determinacions rituals o formals, calen situacions amb forta càrrega emocional, d'efervescència col·lectiva, sense les quals no hi ha noció de participació en allò sobrenatural ni lliurament incondicional al que és realment sagrat per als individus: la pròpia societat.

Aquest llibre és el producte més rellevant del projecte durkheimià de fer una història de les formes socials de prendre consciència de la realitat, una teoria general de l'activitat simbòlica o, dit altrament, una sociologia del coneixement per a la qual el llenguatge, els signes, els símbols, són fets socials que només adquireixen sentit en funció d'un context social i històric determinat i de la posició que ocupen dins d'un conjunt de relacions socials.

-Durkheim fou un destacat protagonista de la introducció de la sociologia en la universitat i del seu reconeixement com a disciplina acadèmica. Després de la fundació del departament de sociologia a Chicago, la denominació de les càtedres ocupades per Durkheim a Burdeus i, sobretot, a París, és molt rellevant en aquest sentit.

-És un referent principal de les perspectives positivista, funcionalista i estructuralista, molt especialment en la sociologia francesa, però també en la sociologia europea i mundial.

-És una referència fonamental per a l'enfocament socioantropològic, en particular a partir de *Les formes élémentaires...*

-És àmpliament reconegut com a fundador de la sociologia de la religió i de la sociologia de l'educació.

-És un model persistent de la utilització de la informació estadística per a descriure l'estat d'ànim i d'opinió, les actituds i els conflictes d'una societat determinada.

-Va desenvolupar arguments que han fonamentat des d'aleshores l'autonomia de la sociologia com a especialitat científica diferenciada (diferenciada, en particular, de la psicologia i de la geografia).

